

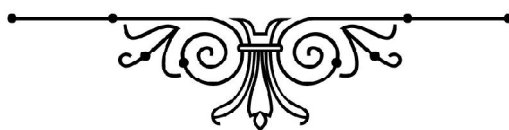
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НАН УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Торжівські історичні витанки

В И П У С К 10

Черкаси 2015

УДК 93/94 (477)
ББК 63.3 (4Укр)
Г – 95

Г–95 **Гуржіївські історичні читання: Збірник наукових праць /** Ред. кол.: В. А. Смолій, О. І. Гуржій, А. Г. Морозов та ін. – **Черкаси:** Вид. Чабаненко Ю. А., **2015.** – Вип. 10. – 234 с. (До 100-річчя з дня народження академіка Івана Олександровича Гуржія)
ISBN 978-966-920-016-7

Гуржіївські історичні читання – збірник наукових праць, присвячених члену-кореспонденту АН УРСР І. О. Гуржію. Містить статті про життєвий і творчий шлях відомого українського вченого, а також праці, що не були опубліковані за його життя. Видання продовжує традицію публікації наукових матеріалів учених, викладачів і працівників провідних навчально-наукових установ з найбільш актуальних питань історичного розвитку України, Росії та країн Європи. Збірник дає можливість ознайомитися із новими здобутками у царині історіографії, джерелознавства, методології історії, етносоціального, демографічного, культурного та духовного розвитку на різних історичних етапах як на українських землях, так і поза їхніми межами. Нинішній випуск Збірника присвячений 100-річчю від Дня народження видатного історика, академіка Івана Олександровича Гуржія.

Видання буде корисним не лише для вчених-істориків, але й для широкого кола фахівців гуманітарного профілю, викладачів, аспірантів, студентів і всіх, хто цікавиться проблемами української та всесвітньої історії.

УДК 93/94 (477)
ББК 63.3 (4Укр)

Редакційна колегія:

Головний редактор: д.і.н., проф., академік НАН України *В. А. Смолій,*

Заступники головного редактора: д.і.н., проф. *О. І. Гуржій,* д.і.н., проф. *А. Г. Морозов*

Відповідальний секретар: к.і.н., доц. *К. В. Івангородський*

Члени редакційної колегії: д.і.н., проф. *М. І. Бушин,* д.і.н., проф. *В. В. Гоцуляк,*
д.і.н., проф. *Н. І. Земзюліна,* д.і.н., проф. *Г. Т. Капустян,*
д.і.н., проф. *С. В. Корновенко,* д.і.н., проф. *С. В. Кульчицький,*
д.і.н., проф. *В. В. Масненко,* к.і.н., доц. *В. М. Мельниченко,*
д.і.н., проф. *В. М. Орлик,* д.і.н., проф. *О. Г. Перехрест,*
д.і.н., проф., член-кор. НАНУ *О. П. Реснт,*
д.і.н., проф. *І. А. Фареній,* д.і.н., проф. *А. Ю. Чабан*

Рецензенти: д.і.н., проф. *В. В. Кондрашин,* (Пензенський держаний педагогічний університет, Російська Федерація); д.і.н., проф. *П. С. Коріненко* (Тернопольський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка); д.і.н., проф. *П. М. Тригуб* (Чорноморський державний університет ім. П. Могили)

Постановою Президії Вищої атестаційної комісії України
від 22.12.2010 р. № 1-05/8 видання внесено до Переліку фахових
видань з історичних наук (Бюлетень ВАК України. – 2011. – № 2)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ 16453-4925Р від 02.02.2010 р.

*Рекомендовано до друку вченою радою Черкаського національного університету
ім. Б. Хмельницького (протокол № 6 від 12 лютого 2015 р.)*

© Інститут історії України НАН України, 2015
© Черкаський національний університет, 2015
© Автори статей, 2015

ЗМІСТ

Життя та наукова спадщина Івана Олександровича Гуржія

<i>Черевко О.В.</i> Осягнення долі людини — розуміння історії держави (до 100-річчя від дня народження українського історика І. О. Гуржія)	6
<i>Реснит О.П.</i> Іван Олександрович Гуржій: між наукою і епохою	8
<i>Марченко О.В.</i> Студії спеціальних історичних дисциплін у науковій спадщині Івана Олександровича Гуржія як сегмент творчого доробка історика	12
<i>Шевченко В.В.</i> Питання розвитку транспорту в Україні в науковій спадщині І. О. Гуржія	14

Історіографія

<i>Михайлюк Ю.М.</i> Погляди Миколи Петрова на соціальні процеси у Великому князівстві Литовському через призму еволюції литовсько-руської знаті	17
<i>Верстюк В.В.</i> Українсько-турецькі відносини середини XVII ст. в оцінці Миколи Костомарова	20
<i>Ступко К.В.</i> Переселення молдаван на Південь України у XVIII — першій половині XIX ст.: історіографія проблеми	22
<i>Скороход О.В.</i> Сучасна українська історіографія відносин українців і сербів у XVIII — на початку XXI ст.	24
<i>Романцова Н.І.</i> Михайло Грушевський і конфлікт 1911–1913 рр. у працях сучасників	28
<i>Попенко Я.В.</i> «Румунський» напрям української дипломатії в 1917–1920 рр.: новітній етап історіографічних досліджень	30
<i>Масненко В.В.</i> Українська держава 1918 р. у візії В'ячеслава Липинського	34
<i>Шановал Л.І.</i> Висвітлення сучасними українськими істориками історії підприємництва періоду НЕПу	38
<i>Орлов В.М.</i> Історія розвитку орієнталізму в Україні: новітні наукові дослідження	42
<i>Івангородський К.В.</i> Неоєвразійство як речник імперії в очах етніоісторіографії	44

Джерелознавство, теорія та методологія історії

<i>Швец В.В.</i> Михайло Домонтович — голова Військово-історичної комісії з опису Російсько-турецької війни 1877–1878 рр.	50
<i>Синявська Л.І.</i> Важка промисловість Сходу України за умов Першої світової війни у публікаціях сучасників	51
<i>Жванко Л.М.</i> Документи 1919 р. щодо формування системи соціального захисту біженців Першої світової війни в радянській Україні	53
<i>Гедз В.А.</i> Створення команди «Старт» в окупованому Києві (історіографічно-джерелознавчий аспект)	55
<i>Третяк В.Л.</i> Війська 1-го Українського фронту в боях за Україну (на матеріалах військової преси)	57
<i>Маркова С.В.</i> Парагромадянське селянське суспільство на початку XX ст. в Україні: аграрно-політичний дискурс	60
<i>Бездітько Б.М.</i> Нормативні основи регулювання відносин із відокремлення церкви від держави	62
<i>Драч О.О.</i> Жіноча історія і «антропологічний поворот» у гуманітаристиці: міркування щодо завдань і методів	65

Історія науки та освіти

<i>Милько В.І.</i> Реорганізація малих народних училищ України у повітові (кінець XVIII — початок XIX ст.)	69
<i>Борисенко Н.М.</i> Формування організаційно-правових засад народної освіти в Російській імперії (1860–70-і рр.)	73

рядок реєстрації релігійних товариств і видачу дозволу на скликання з'їздів релігійних товариств [4, 52].

У вересні 1922 р. була видана Постанова ВУЦВК, відповідно до якої, відділ із відокремлення церкви від держави та його місцеві органи передавалися із Наркомату юстиції до Наркомату внутрішніх справ із штатами та фінансами [4, 5]. Таким чином, здійснення у подальшому всіх функцій щодо виконання Декрету із відокремлення церкви від держави покладалося на Наркомат внутрішніх справ. До відділу НКВС із відокремлення церкви від держави потрібно було звертатися «с мест (із волостей і судів) в инстанционном порядке за руководящими указаниями и разъяснениями тех или иных вопросов, возбуждающих сомнения» [4, 5].

На виконання повноважень, НКВС видавав циркуляри, зі змісту яких вбачався ряд негативних для органів радянської влади фактів. Так, в циркулярі № 260 від 27 червня 1923 р., адресованого губернським відділам управління, зазначалося, що НКВС надає важливого значення роботі з відокремлення церкви від держави, але губернські відділи управління зволікають із наданням відповіді на запити або взагалі не відповідають на них [5, 50]. У циркулярі № 248 від 28 червня 1923 р. наголошувалося, що не всі релігійні общини виконують, взяті на себе за договором, зобов'язання і, головним чином, це зобов'язання стосовно страхування споруд і майна. Релігійні общини, за укладеними договорами, мали надавати оцінщикам державних страхових установ необхідні відомості та проводити, за рахунок релігійної общини, сплату страхових зборів [5, 51].

Важливого значення у правозастосовній діяльності набули роз'яснення посадових осіб, що надавалися з різних питань. Так, завідділом НКВС із відокремлення церкви від держави І. Сухоплюєв у відповіді на запит Харківського губвідділу управління від 8 листопада 1922 р. роз'яснив, що ченцям, закритого Харківського Покровського монастиря, через дільничну міліцію потрібно видавати тимчасові візи на проживання, з тією метою, щоб ці ченці не менше двох разів на рік зверталися до міліції за обміном документів, а попередні безстрокові паспорти ченців міліція мала залишати у себе й обов'язково вносити до них помітку про їх анулювання [4, 10]. Із цього вбачалося посилення контролю з боку державного органу за служителями культури.

У 1922 р. був прийнятий Кримінальний кодекс УСРР, а його завданням визначено правовий захист держави трудящих від злочинів і суспільно-небезпечних елементів. Склади злочинів визначали норми Особливої частини цього кодексу. У розділі III цієї частини, а саме ст. 119–125, прим. 4 були визначені діяння, пов'язані із порушенням правил із відокремлення церкви від держави [6, 5].

Таким чином, утворена в 1917 р. Українська радянська держава відразу вдалася до активного формування законодавства, що проголосило принцип свободи совісті, відокремлення церкви від держави та школи. Активну правотворчість у цьому процесі здійснювали Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет Рад і Рада Народних Комісарів. Вищу юридичну силу у нормативних актах мали Конституція УСРР 1919 р. і Декрет про відокремлення церкви від держави і школи від церкви. Сформоване законодавство щодо відокремлення церкви від держави визначило правила поведінки для суб'єктів у вигляді дозволів, обов'язків, заборон, наділяло органи державної влади правом створювати підзаконні акти та здійснювати контрольну функцію у цій сфері суспільних відносин.

1. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки // Історія Української Конституції / Упор.: А. Слюсаренко, М. Томенко. – К., 1993.
2. Гражданский кодекс УССР // Собрание узаконений УССР. – 1922. – № 55.
3. Держархів Харківської обл. (далі – ДАХО). – Ф. Р-203. – Оп. 1. – Спр. 514а.
4. ДАХО. – Ф. Р-203. – Оп. 1. – Спр. 1964.
5. Держархів Чернігівської обл. – Ф. Р-67. – Оп. 1. – Спр. 38.
6. Уголовный кодекс УССР. – К., 1922.

Bezditko B.M. Normative basis of regulating relations in separation church from state. In this article were discussed the issues that characterize the rules of behavior in relation of the separation the church and the state that were formed by the Soviets at the beginning of its existence.

Key words: Church, State, law, subject of religious activity, religious property.

О. О. Драч

ЖІНОЧА ІСТОРІЯ І «АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ПОВОРОТ» У ГУМАНІТАРИСТИЦІ: МІРКУВАННЯ ЩОДО ЗАВДАНЬ І МЕТОДІВ

Проаналізовано становлення жіночої історії як наукового напрямку історіописання. Основна увага звертається на завдання і методи жіночої історії у контексті «антропологічного повороту» в гуманітаристиці і поширення постмодерністських підходів. Ключові слова: жіноча історія, теоретичний фемінізм, джерела з історії жінок, гендерна історія.

Прикметною тенденцією сучасної світової історіографії є так званий «антропологічний поворот», в якому закономірно і яскраво відлено зростання інтересу до виявів людської суб'єктивності в минулому і сьогоденні. Жіноча історія може бути представлена як величезне міждисциплінарне поле, що охоплює соціально-економічний, демографічний, культурно-антропологічний, психологічний, інтелектуальний виміри сучасної цивілізації, слугує цілям розвитку міжкультурного діалогу та забезпечує принцип єдності в різноманітті. Вона без сумніву має всі об'єктивні підстави стати вельми важливим стратегічним плацдармом для реалізації проекту «іншої історії», оскільки ретроспективи осягнення жінки в суспільстві виводять учених на більш глобальні теми антропологічної історії.

Впродовж останніх десятиліть намітилася тенденція зростання інтересу до жіночої проблематики у вітчизняній історичній науці. Свідченням цього є не лише численні наукові розвідки у провідних часописах, а й поява антологій жіночих текстів, навчальних посібників, хрестоматій та ґрунтовних монографічних досліджень [1–5]. На пострадянському просторі, під рубрикою «жіноча історія», видано чимало наукових досліджень, присвячених ретроспективі жіночого соціального досвіду різних історичних періодів і регіонів Європи [6–9]. Публікації з цієї тематики мають постійну рубрику в десятках авторитетних наукових часописів, у тому числі й вітчизняних, не рахуючи спеціальні періодичні видання з жіночих студій. Тому з'ясування завдань і методів жіночої історії як напряму наукових досліджень видається нам досить важливим.

Дискурс про жінок утілено в різноманітні форми: міфічні, містичні, наукові, нормативні, схоластичні і популярні. Міркування щодо предмету сягають коріннями загальної епістемі або концептуальної матриці, визначеної чоловіками, які називали себе «ми», а жінок – «вони». Жіночий соціальний досвід, жіноче бачення світу і систему цінностей сприймали інваріантами загальнолюдських (по суті чоловічих), а тому спеціальному вивченню цих питань не приділяли уваги. Де-

персоніфікований чоловічий досвід узагальнено поняттям «загальний» досвід людства і покладено в основу формування (непоодинокі і сьогодні) теоретичних постулатів традиційної історичної науки. Тільки теоретичний фемінізм ХХ ст. поставив під сумнів можливість і надалі не помічати жінок та їхні соціальні ролі. Феміністські орієнтовані історики переглянули усталені – «чоловічі» – інтерпретації минулого, розкритикували право «патріархів» традиційної науки позначати, класифікувати, пояснювати емпіричні дані з позицій вибіркової важливості і репрезентативності їх для всесвітньої історії.

Історія жінок як новітній напрям історичних студій концентрує увагу дослідника на новому об'єкті – жінці – та окреслює предметне поле вивчення – жіночі досвід, соціальні практики, буття, сфери і канали впливу. На думку І. Юкіної, предмет студіювання нової наукової дисципліни становлять не лише всі аспекти життєдіяльності жінок, але й інститути соціального контролю, влади, що регулюють нерівномірний розподіл матеріальних і духовних благ, а також форми, методи, механізми гноблення й відтворення нерівності [10].

Проблема визначення об'єкта й предмета нової галузі наукового знання виявляється й у термінологічних розбіжностях із приводу її назви: «жіноча історія», «історія жінок», «історична фемінологія» чи «гендерна історія» – таким є спектр уживаних науковцями назв. На пострадянському просторі більшість дослідників поділяють погляд, що об'єкт історії жінок/жіночої історії (вживаються як синоніми) становить «жінка» (окремі автори «жінку» визначають як предмет вивчення), а об'єкт гендерної історії – обидві статі. У вітчизняній дослідницькій практиці терміни «жіноча історія» та «історія жінок» застосовуються як синоніми [3; 11], хоча англомовне поняття «women's history» припускає різне розуміння, залежно від контексту вживання.

У зарубіжній історичній науці «історія жінок» як окремий науковий напрям починалася з визнання концептуального положення, що вся попередня історіографія по суті є історією чоловіків. Термін «жіноча історія» віддзеркалює ідею, що вся світова історіографія не лише репрезентує «чоловічий погляд», позаяк ґрунтується на уявленнях чоловіків і баченні ними історичного процесу, а й писалася, принаймні до кінця ХІХ ст., винятково чоловіками. Тим самим «жіноча історія» дистанціювалася від традиційної історіографії – «чоловічої історії», де «жінка», «жіноче» звучить як тема, але не дослідницька позиція. Історія жінок презентує цей «жіночий погляд», тому вона ідеологічно й методологічно принципово відрізняється від «загальної», «універсальної» історії.

Відносно «молодий» дослідницький напрям історії жінок уже має й власну історію, позаяк її предмет, методи і завдання поступово змінювалися. Початкове завдання вчені окреслили – зробити жінок видимими. Задля цього необхідно було зрозуміти місце жінок, «умови», в яких вони перебували, їх роль і значущість у суспільстві; дослідити, як жінки діяли; вивчити їхні слова та мовчання; осмислити усталені жіночі образи: богиня, мадонна, відьма. Історія жінок є історією *longue durée*, історією тривалого часу за Ф. Броделем, оскільки включає фактологічну базу від античності до сьогодення.

Чимало істориків, які з кінця ХІХ ст. досліджували територію жіночого світу, звертали увагу насамперед на найпомітніші орієнтири. Жіноча історія подавалася, головним чином, у формі біографій. Подібні дослідження, звісно, принесли цінні плоди. Вони продемонстрували здібності жінок і таким чином реконструювали забуту частину минулого, сформувавши те,

що Дж. Келлі окреслила як «компенсуюча» історіографія [12, 2]. Подальше становлення «жіночих студій», де жінок визнано діючими суб'єктами історії, відбувалося в контексті «виправлення»/коригування офіційної історіографії. Дослідники послуговувалися концепцією про «сепаратні сфери» або домени – «сфери панування чоловіка» і «сфери панування жінки». Заслугою науковців є проблематизація «окремішності» жіночої сфери (приватного, домашнього життя) та доведення її рівноцінності чоловічій (політика, дипломатія, військова справа).

Ця установка мала практичний результат – критичне відношення до джерел – і передбачала при створенні «жіночої історії» інтенсивну роботу з пошуку нових джерел і перепрочитання старих, уже введених до наукового обігу. Варто зауважити, що збереження жіночих спогадів є однією з суттєвих проблем, що постає перед зацікавленим дослідником. У театрі пам'яті жінки постають простими фантомами. У документах на полицях публічних архівів вони займають мало місця, матеріали приватних зібрань суттєво постраждали від знищення. Чимало особистих щоденників і листів були спалені спадкоємцями, непоодинокі самими жінками, які після довгих років страждань воліли відправити у небуття фрагменти спогадів. Пам'ять про жінок краще збереглася у формі предметів: талісман, кільце, трібник, парасолька від сонця, плаття та інші «скарби», заховані на горіщі чи в коморі. Жінок пам'ятають також за зображеннями в музеях моди і сукні, які відтворюють спогади про їхню зовнішність. Археологію жіночого повсякдення можна виявити в музеях народних традицій, де турботливо плекають домашнє начиння. Загалом, джерела з жіночої історії домодерного часу досить фрагментарні, їхня якість помітно варіюється, а прогалини в записи заважають скласти повноцінну картину соціальних змін.

Дослідниця європейського середньовіччя К. Клапіш-Зубер відзначає, що письмова мова контролювалася кліром, людьми, наділеними саном і відданими Церкві; вони і визначали, як ставитися до жінки [13, 17]. Значна частина доступних джерел, що розкривають життя середньовічних жінок, створювалася завдяки домислам, переконанням і сумнівам духовенства. Більше того висловлювання щодо жінок виходили з уст чоловіків, які уникали жіночого товариства, оскільки становище зобов'язувало дотримуватися безшлюбності й аскетизму. Позбавлені щоденного спілкування з жінками, знання про них клірики черпали головним чином з книг, відтак, створені ними жіночі портрети, на думку К. Клапіш-Зубер, швидше карикатурні, ніж реалістичні.

Потужний стимул розвитку історії жінок надала нова соціальна історія, що ввібрала досягнення французької школи «Анналів», англійської марксистської школи, а також методи і підходи історичної демографії. По-перше, вона забезпечила жіночу історію методиками кількісного аналізу повсякденного життя та міждисциплінарними запозиченнями із соціології, демографії й етнографії. По-друге, вона концептуалізувала родинні стосунки, плідність і сексуальність як історичні явища [14, 104]. По-третє, нова соціальна історія кинула виклик наративу політичної історії, окресливши предметним полем масштабні суспільні процеси та їхнє втілення у численних вимірах людського досвіду. По-четверте, дослідники зосередили увагу на тих групах, що зазвичай вилучалися з політичної історії, щонайперше жінки, діти й родина загалом.

Американські фахівці з історії жінок звертають особливу увагу на важливість використання методо-

логії англійських марксистів і французьких структуралістів, зокрема при вивченні розподілу праці за статеву ознакою в капіталістичному виробництві. Жінок розглядали як джерело дешевої робочої сили на ринку праці, підкреслюючи, що їхня праця в домашньому господарстві ніяк не оплачувалась. Згідно ідеології «різних сфер», при капіталізмі роль жінок як історичних суб'єктів знецінювалася. З методології структуралізму дослідники жіночої історії почерпнули підхід до мови і символів при побудові ідентичності тієї чи іншої статі. Оскільки символічні уявлення розвиваються і використовуються колективно, вони пропонують доступ до неусвідомлених процесів, завдяки яким, окремі індивідууми співвідносять себе з тією чи іншою соціальною групою і вибудовують соціальні відносини. Зокрема праці відомого французького структураліста М. Фуко використовували для пояснення відношення влади до жінок. Дослідники ставили питання: як жінки минуло до сприймали себе і спілкувалися всередині сім'ї?

Важливими для жіночих студій стали і досягнення історичної антропології, що переорієнтувалася на вивчення індивідуальних практик. Трансформації інтимного і приватного стали досліджувати як чинники, що впливають на зміни соціальних інститутів і визначають специфіку тієї чи іншої культури. Замість «соціальної історії культури», науковці зацікавилися «культурною історією соціального», до якої безпосередньо належить історія емоцій, переживань тих чи інших соціальних подій, інтимного та суб'єктивного сприйняття. До речі, «інтимне» і «приватне», на відміну від «колективного» й «публічного», були власне жіночими доменами. Жіноча історія виявилася необхідною для « нової культурної історії », оскільки засвідчила можливість дослідження будь-яких владних конфліктів як історії боротьби репрезентацій.

Загалом у вивченні історії жінок і жіночого руху дослідниками сформовано два підходи. Перший розглядає жінок як особливу соціальну групу, що має власне призначення в історії. Його прихильники відтворюють особливу «жіночу культуру», наголошуючи, що в жінок є власне соціально-історичне «поле», до якого належать дім, сім'я, релігія, морально-етичні цінності. Інший підхід трактує жінок і чоловіків як два антагоністичні начала, стверджуючи, що чоловіки протягом всієї історії сповідували «статевий шовінізм», примусово витіснивши жінок у периферійну соціальну сферу. Його прихильники відкидають всі сформовані цінності як «патріархальні» включно із сім'єю і материнством. Так, американські історики-феміністки, зокрема Г. Лернер, доклали чимало зусиль до подолання усталених історичних уявлень, зробивши висновок про необхідність написання особливої – жіночої історії («herstory», замість «history»).

Наступний етап вивчення історії жінок вийшов за межі усталених дослідницьких інтересів і традиційних цінностей в історії, позиціонувавши гендер засадничою категорією аналізу. У 1975 р. Г. Рубін стверджувала, що пригнічене становище жіноцтва зумовлено не економічними умовами чи репродуктивною функцією жінок, а соціальними відносинами, що ґрунтуються на стереотипах поведінки, традиційно пов'язаних у суспільстві з конкретною статтю і варіативних у різних культурах. На її думку, «система стать/гендер – це набір установок, через які суспільство перетворює біологічну сексуальність у результат людської діяльності, а трансформовані сексуальні потреби задовольняються» [15, 159, 179]. Таким чином, приналежність до чоловічої або жіночої статі в будь-якому

суспільстві означає більше, ніж звичайний біологічний факт, оскільки він зумовлює соціальні наслідки.

Спроби концептуалізувати гендер також є частиною становлення жіночої історії, позаяк від початку пронизують усі дискусії та дебати. Зокрема Дж. Келлі окреслила метою жіночої історії ствердження статі «як засадничої категорії для аналізу суспільного ладу, подібно до інших критеріїв, на кшталт класу і раси» [16, 816]. Для Н. Земон-Девіс мета полягає в «осягненні значущості статей, гендерних груп в історичному минулому» [17, 217]. Таким чином, на рубежі 1970–80-х рр. феміністська теорія оновлюється, розширюється концептуально-методологічна база міждисциплінарних досліджень, створюються комплексні пояснювальні моделі, відбувається відхід від описовості до глибокої аналітичності. Як зауважують Ж. Дюбі і М. Перро, «історія жінок водночас – історія чоловіків» [18, 9]. Відчутною зміною в науках про минуле стала ліквідація ієрархії «важливості» дослідницьких проблем. Послугуючись концепцією «культури багатоманітності» та ідеєю відсутності ієрархії чи «вертикалі цінностей» Ж. Ліюгара, дослідники жінок наполягали на існуванні «горизонталі вартостей» (у кожного – своя), тобто, рівнозначності дослідницьких проблем, у тому числі тих, які раніше вважалися «не дуже науковими» (історія лібідо), не близькими й не зрозумілими в чоловічому дискурсі (дефлорація, вагітність, згвалтування, пологи) або непопулярними в ньому (терпіння в муках, заздрість, безсилля).

У цьому контексті жіноча історія стала спробою повернути індивідам їхній спосіб розуміння пережитого, який виявився відмінним від загальноприйнятого, потребував співвіднесення виявів індивідуального з нормами і смислами загального (у фемінології, насамперед, неартикульованого, більш прихованого – жіночого) сприйняття. Подібна постановка питання – не тільки феміністська рефлексія. Представляється більш важливим запропонувати новий погляд на події, продемонструвати можливість нового прочитання історичних «фактів», за якого статеві відмінності і гендерні відносини виявилися б і причиною, і наслідком соціальних змін. Як стверджує Г. Лернер, знання «про минулий досвід жінок передані нам, головним чином, через сприйняття чоловіків і несуть на собі відбиток системи цінностей, ними встановленої» [19, XXI]. Тому, на думку Г. Бок, відомості, почерпнуті з джерел, необхідно критично аналізувати, з метою з'ясування їхнього походження (виходять від чоловіків або від жінок), особливо в ситуаціях, де розкривається гендерна проблематика [6, 190].

Прихильники постмодерністських теорій спонукали наукову громадськість визнати факт поліцентричності навколишнього світу, плюралізувавши і суб'єкт, і об'єкт історичного знання. Жінка, що написала певний текст, стає цікавою для історика, який пізнає цей текст, і як авторка певного наративу про щось конкретне, і як носій певних традицій, стереотипів, норм і звичок свідомості, ритуалів їх вираження, певних соціальних практик, відмінних від чоловічих. Постмодерністи вважають, що усунути почуття, заботони й оціночні судження, пристрасті й емоції суб'єкта пізнання неможливо, а будь-яка об'єктивність є не що інше, як старанно завуальована упередженість. Тому вони закликають не намагатися «звільнитися від індивідуальних фактів», а одночасно вивчати їх і той «контекст», що зумовив їхню появу. Заперечуючи можливість створення цілком «об'єктивного» тексту, дослідники історії жінок наполягають визнати, що будь-

яке дослідження є завжди суб'єктивним і, відтак, ставлять завдання спеціального вивчення феномена жіночої суб'єктивності. Чи можна цього досягти? Так. Для цього необхідні джерела, створені жінками.

Нині актуалізується вивчення жіночих егодокументів, а через них – жіночих життєвих сценаріїв, уважний дослідник яких, за удаваними випадковостями долі, індивідуальними життєвими шляхами і добровільними рішеннями, зможе виявити прихований соціально-структуруючий концепт. Працюючи з матеріалами усних життєвих історій (насамперед, жіночих автобіографій), науковці не залишають надії виявити специфіку повторюваних форм людських взаємодій через розуміння властивого їм суб'єктивного сенсу, а також спонукають їх задуматися щодо вірогідності асинхронії особистих і суспільних переживань. Новий підхід до джерела і нові теми, народжені епохою постмодерну, виявилися й у тому, що явища (як і факти) почали вивчатися найбільш оптимальними методами, вже не замислюючись, якій дисципліні вони належать. «Історія вже не є описом тих подій, які відбувалися з жінками і чоловіками, і їхньої реакції на це; замість цього історія вивчає як створювалися суб'єктивні і узагальненні поняття про чоловіків і жінок» [20, 160].

Отже, зробити жінку «видимою» в історичному процесі, в «історичній реальності» виявилось зовсім не просто. Переконавшись (і зумівши переконати інших) у факті існування не однієї, а багатьох «історій», постмодерністи ввели в науковий дискурс поняття «інші історії». В історичній науці почали швидко з'являтися нові дослідницькі напрями, зокрема жіноча історія, яка дає можливість «віднайти голос» усім «зниклим, усім тим, хто мовчить і чинить опір». Феміністський етап розвитку жіночої історії 1970–80-х рр. кинув виклик традиційній патріархальній історії. Якщо наприкінці XIX – у першій половині XX ст. для істориків визначальною була участь жінок у суспільній сфері, то тепер важливого значення набуває приватна «жіноча» сфера. «І історія» розвивалася в парі з соціальною історією, оскільки піонери жіночої історії почасти послуговувалися методами і концепціями, апробованими соціальними істориками. Найбільш важливий аспект цього етапу жіночих студій – спроба знайти спільне в історичному досвіді жіноцтва та соціальних практиках окремих представниць різних історичних епох. Центальною проблемою межі тисячоліть стало питання «гендера» – відносин між статями, розглянутих як соціальний конструкт, деконструювати які стало завданням жіночої історії на сучасному етапі.

1. Андросова-Байда Д. Феномен жінки-історика 1920-х: механізми творення нової ідентичності // *Історіо-*

графічні дослідження в Україні: Зб. наук. пр. – 2008. – Вип. 19.

2. Буряк Л. *Історико-фемінологічні студії в системі Української Академії наук // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: Зб. наук. пр. – К., 2009. – Вип. 10.*
3. Кісь О.Р. *Жіноча історія як напрямок історичних досліджень: становлення феміністської методології // Укр. іст. журн. (далі – УІЖ). – 2012. – № 2.*
4. *Українки в історії / За ред. В. Борисенко. – К., 2004.*
5. *Гендерний підхід: історія, культура, суспільство / Під ред. Л. Гентош, О. Кісь. – Л., 2003.*
6. Бок Г. *Історія, історія жєнщин, історія полов // Thesis. – 1994. – Вып. 6.*
7. Рєпина Л.П. *Жєнщины и мужчины в истории: Новая картина европейского прошлого. Очерки. Хрестоматия. – М., 2002 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://krotov.info/libr_min/17_r/ep/ina_00.htm.*
8. *История жєнщин на Западе: в 5 т. / Под ред. Ж. Дюби, М. Перро; пер. с англ. – Т. 1: От древних богинь до христианских святых. – СПб., 2005.*
9. Пушкарєва Н.Л. *Гендерная теория и историческое знание. – СПб., 2007.*
10. Юкина И.И. *«Новая история жєнщин» России // Библиография «История жєнского движения и феминизма в России. 1850–1920-е годы» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ecsosman.hse.ru/text/18568935>.*
11. Буряк Л. *Правовий статус жєнки як об'єкт дослідження в українській історіографії другої половини XIX ст. // УІЖ. – 2009. – № 1.*
12. Kelly J. *Women. History and Theory. – Chicago, 1984.*
13. Кланши-Зубер К. *Появление жєнщин // История жєнщин на Западе... – Т. 2: Молчание Средних веков. – СПб., 2009.*
14. Скотт Дж. *Жіноча історія // Гендерний підхід...*
15. Rubin G. *The Traffic in Women: Notes on the «Political Economy» of Sex // Towards an Anthropology of Women / Ed. R. Reiter. – NY; London, 1975.*
16. Kelly-Gadol J. *The Social Relations of the Sexes: Methodological Implications of Women's History // Signs. – 1976. – № 1.*
17. Kelly-Gadol J. *The Doubled Vision of Feminist History: A Postscript to the «Woman and Power» Conference // Feminist Studies. – 1979. – № 5.*
18. Дюби Ж., Перро М. *О том, как писалась История жєнщин // История жєнщин на Западе... – Т. 2.*
19. Lerner G. *The Female Experience. An American Documentary. – Indianapolis, 1977.*
20. Смит С. *Постмодернизм и социальная история на Западе: проблемы и перспективы // Вопросы истории. – 1997. – № 8.*

Drach O.O. Woman history and «anthropological turn» in humanitarian science: reflections about tasks and methods. The woman history becoming the scientific direction in historiography is analysed. Basic attention is paid to the tasks and methods of woman history in the context of «anthropological turn» in humanitarian science and the distribution of post-modernism approaches.

Key words: woman history, theoretical feminism, sources on history of women, gender history.

